

KOLO SRPSKIH SESTARA U SARAJEVU 1920–1941. GODINE

Apstrakt: U Bosni i Hercegovini društvo Kolo srpskih sestara počinje sa radom od 1920. godine odlukom tadašnjih odbora Dobrotvornih zadruga Srpkinja da se pridruže Kolu srpskih sestara u Beogradu, kao pododbori ili mjesni odbori. Tako ujedinjene sa Kolom srpskih sestara u Beogradu nastavile su da šire ideju humanog, kulturnog, prosvjetnog i nacionalnog rada.

U radu će na osnovu istraženih podataka biti predstavljeno djelovanje prvog u Bosni i Hercegovini osnovanog društva Kola srpskih sestara u Sarajevu za period 1920–1941. godine.

Predstavit će se rad Kola srpskih sestara u Sarajevu, njegovog Djevojačkog doma, internata, Domaćičke škole, te tečajeva koje su organizovale članice Odbora i članice Kola srpskih sestara u Sarajevu.

Ključne riječi: *Dobrotvorna zadruga Srpkinja, Kolo srpskih sestara, Djevojački dom, ženske stručne škole, Domaćička škola, tečaj, narodne rukotvorine, opismenjavanje, Miss Irby*

Društvo Kolo srpskih sestara u Bosni i Hercegovini počinje sa radom od 1920. godine kao pododbor Kola srpskih sestara u Beogradu.² Dobrotvorne zadruge Srpkinja u Bosni i Hercegovini osnovane ranijih godina, od 1887. pa nadalje, od 1920. godine pridružuju se Kolu srpskih sestara u Beogradu i nastavljaju svoj rad pod nazivom Kolo srpskih sestara. Prva koja se pridružila Kolu srpskih sestara u Beogradu bila je tadašnja Dobrotvorna zadruga Srpkinja u Sarajevu (1920. godine) koja je nastavila rad pod nazivom Kolo srpskih sestara u Sarajevu. Ovaj primjer slijedile su ih i druge Dobrotvorne zadruge Srpkinja u Bosni i Hercegovini, te se Kolu srpskih sestara pridružuje i Dobrotvorna zadruga Srpkinja u Banja Luci.³ Do 1941. godine Kolu srpskih sestara u Beogradu

¹ mladi arhivist, amelabedak@gmail.com

² „Ženska humanitarna patriotska organizacija Kolo srpskih sestara osnovana je u velikoj sali restorana „Kolarac“ u Beogradu 15/28. avgusta 1903. godine. Kolo je bilo usmjereno na rad na nacionalno-patriotskim, humanitarnim i zdravstvenim zadacima. Osnovni zadatak bio je pružanje pomoći srpskom narodu u Osmanskom carstvu i u Austrougarskoj monarhiji, kao i „potpomaganje svake težnje za oslobođenjem srpstva.“ Ана Столић, *Стенографске белешке о раду Кола српских сестара, Подаци Делфе Иванић (4. 2. 1957)*, Мешовита грађа, Miscellanea, нова серија Књ. XLII, Београд 2021, 341-342.

³ Društvo Dobrotvorna zadruga Srpkinja u Banja Luci osnovano je 1900. i pod tim nazivom je radilo do februara 1921. godine kada se pridružilo Kolu srpskih sestara i nastavilo rad kao Kolo srpskih sestara Banja Luka. Ovo društvo vodilo je internat za žensku djecu, koji se u slučaju rata mogao pretvoriti u bolnicu. *Вардар*, Календар Кола Српских Сестара за просту 1941. годину, Београд 1940, 12.

pridruživale su se i novoosnovane podružnice u Prijedoru, Bijeljini, Mostaru, Bosanskoj Gradišci, Bosanskoj Dubici, Tuzli, Bosanskom Novom, Zvorniku, Foči, Bosanskom Brodu, Bihaću, Doboju, Višegradu, Zenici, Derventi, Travniku, Čapljini, Sanskom Mostu, Čajniču, Avtovcu, Prnjavoru, Srebrenici, Modriči, Drvaru, Konjicu, Bosanskoj Krupi, Zavidovićima, Jajcu, Pliđi, Bosanskoj Kostajnici, Bosanskoj Otoci, Bosanskom Petrovcu, Gračanici, Rogatici, Kotor Varoši i Nevesinju.⁴ Tada je Kolo srpskih sestra predstavljalo najjaču organizaciju u Kraljevini, koja je širila ideju humanog, kulturnog, prosvjetnog i nacionalnog rada.

Kolo srpskih sestara u Bosni i Hercegovini radilo je u skladu sa Pravilima Kola srpskih sestara Glavnog odbora u Beogradu⁵, a koja su propisivala da Društvo ima patriotiski i humani cilj, te da mu je zadatak da radi na podržavanju još neoslobođene braće, kao i na međusobnom upoznavanju i duhovnom zbližavanju naroda u Kraljevini. Također, zadatak Društva je bio moralno i materijalno pomaganje izvršilaca narodnog oslobođenja i ujedinjenja, kao i svih koji su zbog rata upućeni na sestrinsku pomoć⁶, što je Društvo izvršavalo pomaganjem siromašnih i bolesnih, organizovanjem kurseva, otvaranjem domova i stručnih škola, kao i domaćičkih škola, oživljavanjem i podržavanjem narodnih rukotvorina i narodne nošnje, te otvaranjem čitaonica kroz koje su potpomagale i širile rodoljubnu književnost i novinarstvo i sve što doprinosi podizanju narodne svijesti.

Prema svjedočanstvu Delfe Ivanić⁷, predsjednice Kola srpskih sestara u Beogradu, arhiva Kola srpskih sestara dvaput je uništena: 1914. i 1942. godine⁸. Član 34. Pravila⁹ propisivao je obavezu i način postupanja sa arhivom u slučaju prestanka rada pododbora

⁴ Prema: *Вардар*, Календар Кола Српских Сестара, Београд 1932–1941.

⁵ Архив Босне и Херцеговине (далје: АБиН), Крајинска управа за Босну и Херцеговину (ПУ), бр. 6883/23.

⁶ „Удружење ће горњу задаћу постизати: а) потпомоганјем оних породица и нејаћи, које под тешком борбом и злом судбином у неослобођеним крајевима, изгубе родитеље, или којима се униште домови и огњишта; б) потпомоганјем оних begunaca који буду приморани да привремено напусте своја огњишта и потраже склоништа у Кралјевини; в) отваранјем курсева у којима би се спремале нудилје и видарке, које би за случај потребе могле неговати ранјенике и бољеснике; г) отваранјем домова и стручних школа за ратне инвалиде, као и за удовице и сирочад; д) отваранјем домаћичких школа; ђ) оживљаванјем и подржаванјем народних рукотворина и ношње; е) отваранјем читаоника; потпомоганјем и ширенјем родолјубиве књижевности и новинарства и свега што доприноси подизанју народне свести.“ Члан 5, *Правила Кола српских сестара*, Београд 1921; АБиН, ПУ, бр. 29212/22.

⁷ Delfa Ivanić (1881–1972), univerzitetski obrazovana, urednica časopisa, humanitarna radnica, društveno-kulturna aktivistkinja, autorka tekstova za časopise, autorka proze i romana, učiteljica/nastavnica/governanta. Zajedno sa slikarkom Nadeždom Petrović osniva Kolo srpskih sestara u Beogradu. Dugogodišnja predsjednica Kola.

⁸ Ана Столић, *Стенографске белешке...*, 347–348.

⁹ „Kada kakav Odbor van Beograda prestane da postoji, šalje svoj pečat, arhivu i imovinu na čuvanje Glavnom Odboru. Ako se u toku od tri godine obnovi takav odbor, Glavni mu odbor vraća imovinu. Posle tri godine poverena imovina prelazi u svojину Glavnog Odbora.“ Члан 34, *Правила Кола српских сестара*, Београд 1921; АБиН, ПУ, бр. 29212/22.

ili mjesnih odbora, nepoznato je da li su društva Kolo srpskih sestara u Bosni i Hercegovini ispunjavala ovu obavezu, s obzirom da su svoj rad prekidala u periodu ratova 1914–1918. i 1941. godine kada su i prestala sa radom.

Prikupljajući arhivsku građu za pisanje ovog rada, izvorna arhivska građa Kola srpskih sestara kao fond nije pronađena, dok arhivski dokumenti postoje u okviru drugih fondova u arhivima u Bosni i Hercegovini. U ovom su radu korišteni arhivski dokumenti iz fondova Pokrajinska uprava za Bosnu i Hercegovinu, Srpsko kulturno i prosvjetno društvo „Prosvjeta“ Sarajevo, Zdravstveni odsjek Ministarstva narodnog zdravlja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca za Bosnu i Hercegovinu i Kotarski sud u Sarajevu, Ostavina Miss Irby – engleskinje u Arhivu Bosne i Hercegovine i fond Gradsko poglavarstvo u Historijskom arhivu Sarajevo¹⁰, te Izvještaji Kola srpskih sestara u Sarajevu koji su štampani i objavljivani u Sarajevu u periodu 1920–1939. godine, kao i časopis „Vardar“ za period 1921–1941. godinu u Nacionalnoj univerzitetskoj biblioteci Bosne i Hercegovine.

KOLO SRPSKIH SESTARA U SARAJEVU

Žensko društvo osnovano 1888. godine¹¹ u Sarajevu zvalo se „Krajnarsko Štedovno Društvo Srpkinja“¹². Godine 1906. društvo je promijenilo ime u Dobrotvorna zadruga Srpkinja koja je imala „internat i sirotište, a osim toga hranila je oko 120 đaka srednjih škola i za sve to imala je potrebni namještaj i suđe“.¹³ Poslije Sarajevskog atentata, društvo je dijelilo sudbinu zabrane rada sa ostalim srpskim udruženjima. Za vrijeme Prvog svjetskog rata društvo nije radilo. Godine 1918. predratni odbor Dobrotvorne zadruge Srpkinja, pod predsjedništvom Rosande Besarović, saziva članice sa idejom da se obnovi rad i da društvo nastavi tamo gdje je stalo 1914. godine. Obnovom rada društva, potražile su i vezu sa Beogradom, te je pronašle po djelokrugu rada, a najsličnija im je bila organizacija Kolo srpskih sestara. Na svojoj drugoj skupštini 12. februara 1920. godine jednoglasno usvajaju prijedlog odbora da se Dobrotvorna zadruga Srpkinja pridruži Kolu srpskih sestara i svoj rad nastavi pod nazivom Kolo srpskih sestara u Sarajevu.¹⁴

Primarni cilj u radu Kola srpskih sestara u Sarajevu i njegovom odboru, pored humanitarnog rada i pomaganja učenika i siromašnog stanovništva, bio je da se što više djevojčica opismeni, te stručno osposobi za samostalan rad, a kako bi postale korisne sebi, svojoj porodici i društvu. U svrhu ostvarivanja tog cilja većina Kola srpskih sestara u Bosni i Hercegovini otvarala su ženske stručne škole, tečajeve narodnih rukotvorina,

¹⁰ U Historijskom arhivu Sarajevo postoji fond „Škola Kola srpskih sestara Sarajevo“ Sign. ŠKSS-112, arhivska građa primljena u Arhiv 1961. godine. Građa nepotpuna; vremenski raspon: 1935–1941; knjiga 17; metara dužnih 0,5; sređena; pristupačna. *Vodič kroz fondove i zbirke Istorijskog arhiva Sarajevo*, Sarajevo 2003, 65.

¹¹ Za godinu osnivanja pronađena su dva podatka: prvi navodi da je „društvo osnovano 1887. godine“ (Вардар, *Календар Кола српских сестар за просту 1941. годину*, Београд 1940, 76), a drugi da je „društvo osnovano 1888. godine“ (*Алманах Прегледа*, Сарајево 1928, 19).

¹² *Алманах Прегледа*, Сарајево 1928, 19.

¹³ Historijski arhiv Sarajevo (dalje: HAS), Gradsko poglavarstvo Sarajevo (GP), br. 12082/19.

¹⁴ Издање Кола Српских Сестара, Календар Вардар за просту 1941. годину, Београд 1940, 76.

šivenja, tkanja, prve pomoći, domove sa internatom i đaćkom trpezom, dječija zabavišta/ obdaništa, te sekciju Kolo djevojaka. Kola su izdržavala stručne škole vlastitim приходима društva, a banske uprave i općine davali su im pomoć na način da su učiteljicama plaćali za rad u školi. Učenicama se u stručnim školama pored teorije i praktičnog rada o krojenju, šivenju i vezenju, predavala i nauka o poznavanju roba, tako da su učenice imale priliku da nauče i raspoznaju materijal koji im je bio potreban za rad.

Društva su bila isključivo finansirana od članarina i dobrovoljnih priloga u novcu, odjeći, obući i hrani. Tako su u toku godine organizovala akcije prikupljanja priloga, zabave, čajanke i druge kulturne manifestacije, na kojima su se prodavali tombola i ručni radovi učenica i članica društva, izrađenih na mobama koje su se održavale jedan dan u sedmici. Na ovaj način prikupljeni novac i prilozi u odjeći, obući i hrani služili su za potporu i stipendiju učenicama, djeci bez roditelja, kao i siromašnom stanovništvu, starim, oboljelim i za rad nesposobnim osobama, te svima koji su se obratili Kolu srpskih sestara za pomoć. Društva su imala redovno jednu zabavu godišnje, slavili su Materice, svoju krsnu slavu, Božić, Vaskrs i učestvovala i pomagala u organizaciji humanitarnih i kulturnih manifestacija drugih društava i ustanova. Na svim ovim događajima prikupljali su se dobrovoljni prilozi.

Da bi Kolo srpskih sestara u Sarajevu ispunilo svoj opsežan rad i glavni cilj da podigne humani, socijalni i privredni rad naroda, najvažniju ulogu imao je Upravni odbor Kola srpskih sestara, energične, ambiciozne i obrazovane žene koje su ulagale svoj trud i znanje i radile sa puno volje, ljubavi i energije. U Tabeli broj 1 prikazan je sastav Upravnog odbora Kola srpskih sestara u Sarajevu u periodu 1920/1921 i 1938/1939. godine:¹⁵

U navedenom periodu na čelu Društva i Upravnog odbora najduže je bila Mara Pavlović, predsjednica Kola srpskih sestara u Sarajevu, koja je 1928. godine za svoj rad i doprinos društvu, kao i uspješan i zapažen rad Kola srpskih sestara u Sarajevu, odlikovana ordenom Sv. Save III stepena. Odličje je dao Veliki župan sarajevske oblasti.¹⁶

Naime, da bi Kolo srpskih sestara u Sarajevu pomoglo učenicima, siromašnom stanovništvu, starim, oboljelim i za rad nesposobnim osobama, Odbor je dijelio mjesečne stipendije i potpore koje su se izdavale od prikupljenih članarina, članarina dobrotvora i utemeljivača, te dobrovoljnih priloga. Visina ove vrste potpore zavisila je o broju članova, tako da ukoliko se povećavao njihov broj, kao i broj priloga, povećavali su se i visina i broj mjesečnih potpora. Odbor je svojim radom i zalaganjem uspio da u Kolo skupi što veći broj članova, te je u periodu 1920–1939. godine Kolo srpskih sestara u Sarajevu imalo rast broja članova, samim tim i rast prihoda od članstva, što je prikazano u Tabeli broj 2.

Društvo je imalo redovne i počasne članove, utemeljivače i dobrotvore. *Redovni* članovi su bile članice Kola srpskih sestara u Sarajevu i to svaka sestra iz Kraljevine bez razlike u odnosu na vjeru i starost, pod uslovom da plaća 12 dinara godišnjeg uloga. Dužnost redovnih članica bila je da se interesuju za društveni rad i da po mogućnosti prikupljaju nove članice. Imale su pravo da prisustvuju odborskim sjednicama bez prava glasa. Član *utemeljivač/osnivač* Kola srpskih sestara u Sarajevu moglo je postati svako

¹⁵ Prema: *Izveštaj Kola Srpskih Sestara u Sarajevu od 1920/21. do 1938/39. godine*, Sarajevo 1921–1939.

¹⁶ *Izveštaj Kola Srpskih Sestara u Sarajevu za godinu 1928/29*, Sarajevo 1929, 12.

God.	predsjednica	potpredsjednica/e	tajnice	blagajnice	odbornice
1920/21	Vjera Krsmanović	Milica Pejanović	Daša Krulj, Zorka Prijović	Darinka Ćorović, Desanka Balordić	Sofija Radović, Draginja Vidaković, Savka Petrović, Jovanka Katić, Draginja Gramatović, Darinka Gačeša, Jerina Nešić, Lepa Ljeskovac, Persa Petrović, Anđelka Janković i Vasilija Bajagić.
1921/22	Zorka Grdić	Milica Pejanović	Daša Krulj	Kasija Besarović Sofija Mandić	Sofija Radović, Draginja Vidaković, Savka Petrović, Persa Šimić, Jelka Vučković, Jelka Čabak, Vukosava Ćuković, Vasilija Bajagić, Dara Besarović, Desanka Skarić, Zorka Radić, Persa Petrović i Jelka Stefković.
1922/23	Mara Pavlović	Jovanka Čubrilović	Bosiljka Švrakić, Rajka Đokić	Borka Lalić Olga Rajković	Jovanka Katić, Vasilija Bajagić, Lena Čabrajić, Mara Marković, Jelka Stevković, Persa Petrović, Olga Radosavljević, Jelka Vučković, Zorka Grdić, Vjera Krsmanović, Milica Pejanović, Mara Ljubibratić, Mileva Mihajlović, Darinka Jovanović, Milka Đokić.
1923/24	Mara Pavlović	Anka Karan, Olga Radosavljević	Natalija Živković, Danica Savić	Dragica Vuković Aleksandra Latas	Stanislava Popović, Taša Gačanica, Jovanka Katić, Suzana Hrisafović, Mila Varda, Mila Travanj, Zorka Grdić, Persa Petrović, Roksanda Todorović, Lena Bošković, Darinka Ćorović, Draga Gramatović, Mica Popović.
1925/26	Mara Pavlović	Vjera Krsmanović, Bosiljka Švrakić	Aleksandra Prica, Tankosava Čangal	Dragica Vidaković, Roksanda Todorović	Lena Bošković, Mila Varda, Persa Vasiljević, Draga Gramatović, Borka Lalić, Milica Pejanović, Persa Petrović, Anđelina Petković, Stanislava Popović, Olga Radosavljević, Ljubica Stanković, Milka Čović i Ana Hrisafović.
1926/27	Mara Pavlović	Vjera Krsmanović, Rosanda Todorović	Aleksandra Prica, Tankosava Čangal	Persa Vasiljević, Zagorka Vuković	Lepa Bošković, Mila Varda, Milka Vujičić, Darinka Vuković, Draga Gramatović, Danica Jorgovanović, Borka Lalić, Marica Lalić, Mica Pejanović, Persa Petrović, Anđelina Petković, Stanislava Popović, Olga Radosavljević, Ljubica Stanković, Milica Stojišić, Milka Čović, Ana Čupić i Milka Navratil.
1927/28	Mara Pavlović	Vjera Krsmanović	Aleksandra Prica, Tankosava Čangal	Persa Vasiljević, Milka Brujić	Mila Varda, Marija Vasiljević, Milka Vujičić, Draga Gramatović, Danica Ikončić, Rosanda Marjanović, Milka Navratil, Marica Lalić, Mica Pejanović, Persa Petrović, Milena Popović, Anđelka Petković, Milena Radović, Olga Radosavljević, Milica Stojišić, Hafa Šainagić, Milka Čović i Ana Čupić.
1929/30	Mara Pavlović	Vjera Krsmanović	Aleksandra Prica, Tankosava Čangal	Milena Popović Radović, Borka Lalić	Marija Vasiljević, Rosanda Todorović, Ana Gnjatić, Saveta Ristić, Ana Čupić, Mica Pejanović, Mileva Radović, Persa Petrović, Rosanda Marjanović, Sofija Tanazović, Mara Prnjatović i Mila Varda.

1930/31	Mara Pavlović	Vjera Krsmanović, Rosanda Todorović	Aleksandra Prica, Danica Rašović	Borka Lalić, Draginja Šiniković, Živka Praštalo	Marija Vasiljević, Persida Gojković, Ana Gnjatić, Saveta Ristić, Ana Čupić, Mica Pejanović, Draginja Cvijetić, Persa Petrović, Rosanda Marjanović, Sofija Tanazović, Mara Prnjatović, Mila Varda i Stefanija Hadži Lelečić.
1931/32	Mara Pavlović	Marija Vasiljević, Borka Lalić	Aleksandra Prica	Draginja Šiniković, Živka Praštalo, Borka Lalić za gradnju Doma.	Radmila Brakus, Persida Vasić, Boginja Vulović, Rajka Davidović, Milka Mičić, Persa Petrović, Milka Hadži-Rakić, Jelsaveta Ristić, Radmila Radosaljević, Rosanda Todorović, Jovanka Stajić, Zorka Šerbedžija, Draginja Cvijetić i Ana Čupić.
1934/35	Mara Pavlović	Marija Vasiljević, Borka Lalić	Persida Vasić, Danica Zankijević, Aleksandra Kaluderčić.	Lala Šušljić, Draginja Šiniković.	Zora Stanisavljević, Šimša Gašić, Milka Rakić, Ana Čupić, Lenka Kaluderčić, Zora Đorđević, Anđelka Janković, Milka Mičić, Saveta Trifković, Draginja Cvijetić, Zora Šerbedžija, Olga Salatić, Stojanka Petrović, Milena Kalember, Bosiljka Švrakić, Jovanka Važić i Rajka Prnjatović.
1936/37	Vjera Krsmanović	Marija Vasiljević, Milena Popović Radović, Rajka Davidović	Persida Br. Vasić, Ljuba Radulović	Persida Br. Vasić, Ljuba Radulović.	Zora Stanisavljević, Milka H. Rakić, Zora Đorđević, Anđelka Janković, Milka Mičić, Zora Šerbedžija, Stojanka Petrović, Milena Kalember, Milica Vlah, Ljeposava Samardžić, Vjera Petrić, Sofija Trišić, Radmila Kraljević, Milena Alić, Milena Popović, Ana Čupić, Bosiljka Švrakić, Mara Prnjatović, Anđelina Pavlović i Kasija Ukropina.
1937/38	Vjera Krsmanović	Marija Vasiljević, Milena Popović, Rajka Davidović	Lepa Šećerović, Milena Maksi- mović	Lala Šušljić, Draginja Šiniković.	Zora Stanisavljević, Darinka Despić, Zora Đorđević, Anđelka Janković, Milka Mičić, Zora Šerbedžija, Stojanka Petrović, Milena Kalember, Milica Vlah, Ljeposava Samardžić, Vjera Petrić, Leposava Bijelić, Radmila Kraljević, Ana Čupić, Bosiljka Švrakić i Jela Grujičić.
1938/39	Vjera Krsmanović	Rosanda Todorović, Milena Popović, Rajka Davidović	Persida Vasić, Lepa Šećerović	Lala Šušljić, Draginja Šiniković.	Leposava B. Bijelić, Zora Biro, Manja Vignjević, Milica Vlah, Darinka Despić, Zora Đorđević, Anđelka Janković, Milena Kalember, Radmila M. Kraljević, Milka Mičić, Desanka Obradović, Mica Đ. Pejanović, Vjera Petrić, Stojan- ka Petrović, Jevdokija Radosaljević, Ljeposava K. Samardžić, Desanka Z. Skarić, Zora B. Stanisavljević i Zora J. Šerbedžija.

Tabela broj 1: Sastav Upravnog odbora Kola srpskih sestara u Sarajevu u periodu 1920/21-1938/39.

Članovi	1920/1921	1921/1922	1922/1923	1923/1924	1925/1926	1926/1927	1927/1928	1928/1929	1929/1930	1930/1931	1931/1932	1934/1935	1936/1937	1937/1938	1938/1939
Počasní	6	6	6	6	6	6	6	0	6	6	6	7	9	9	10
Legator	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	4	4	4	6	6
Dobrotvor	39	64	70	93	101	115	135	141	146	149	159	180	190	191	197
Osnivači	183	227	240	256	265	268	275	283	282	285	293	321	332	337	341
Redovni	411	449	485	617	410	442	429	431	442	531	432	421	455	497	497
Pomagači	50	41	37	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ukupno:	689	787	838	972	776	831	845	855	876	972	894	933	990	1040	1051

Tabela 2: Članovi Kola srpskih sestara u Sarajevu u period 1920-1939.

lice, ustanova i udruženje, koji jednom položi u društvenu blagajnu 100 dinara. *Dobrotvor* Kola srpskih sestara u Sarajevu moglo je biti svako lice, ustanova i udruženje koje za života ili testamentom položi društvenoj blagajni najmanje 200 dinara. *Počasni* član Kola srpskih sestara u Sarajevu moglo je postati samo lice koje je zaslužno za narodnu stvar uopće ili za ovo Društvo posebno. Počasni članovi Kola srpskih sestara u Sarajevu u periodu 1920/1921–1938/1939. godine bili su¹⁷ Mis Adelina Paulina Irbi (velika dobrotvorka), Savka Subotić (srpska književnica), Ljubomir Krsmanović (srpski dobrotvor), Rosanda Besarović, Jelena Samardžija, Mara Savić, Dobrotvorna zadruga Srpkinja nosotatkinja, Mara Pavlović, Sofija Mandić i Marija Đ. Vasiljević.

Da bi ispunile humanitarni cilj društva i tradicionalnu zadaću (pomoć siromašnim, bolesnim, starim i za rad nesposobnim osobama), Kolo srpskih sestara u Sarajevu i njegove članice Odbora dijelile se stalnu mjesečnu pomoć u novcu, odjeći, obući i hrani. Za osobe koje nisu bile u mogućnosti lično doći po pomoć, članice Odbora su ih obilazile u njihovim domovima i dostavljale istu. Pored redovnih mjesečnih potpora izdavale su i vanredne potpore i to pred Božić i Vaskrs. Osim stanovništvu, jednokratne potpore i dobrovoljne priloge davale su i drugim društvima i kulturnim i prosvjetnim ustanovama, kao i doprinos svojim učešćem u svim humanitarnim akcijama i zabavama, podjelama knjiga, lutrija i drugim događajima koja su ta društva i ustanove priređivale.

Kako bi u potpunosti realizovale svoj humanitarni rad i obezbijedile što više mjesečnih i vanrednih potpora, za koje je trebalo mnogo materijalnih sredstava, članice Odbora su redovno svake godine pred Božić i Vaskrs pokretale akcije prikupljanja novčanih dobrovoljnih priloga, na način da su od gradskog stanovništva, izlaskom na ulice, sakupljale dobrovoljne priloge za društvo. Kako navode u svojim godišnjim izvještajima, te akcije su imale dobar odziv. Također, bilo je i slučajeva da su se pojedinci i sami od sebe sjećali Kola srpskih sestara te slali priloge u hrani i novcu. Pomoć u novcu dobijale su od Pokrajinske uprave, a u odjeći, obući i hrani od Državne zaštite djece i mladeži, Američke misije, Centrale za odijevanje stanovništva i vojske.

Po uzoru na Kolo srpskih sestara u Beogradu i članice Odbora Kola srpskih sestara u Sarajevu zajedno sa pitomicama Djevojačkog doma na Đurđevdan su prodavale „Đurđevski cvijetak”, te i na taj način prikupljale prihode društvu, koje su ulagale u Djevojački dom. Cvijeće za ovu priliku dobijale su na poklon, a duži niz godina cvijeće je poklanjao direktor Željeznica u Sarajevu.

Kolo srpskih sestara u Sarajevu slavilo je svoju krsnu slavu, Svetog cara Konstantina i carica Jelenu. Na taj dan, nakon vjerskog obreda, Odbor je za pitomice Djevojačkog doma, „Prosvjetinog” doma i goste organizovao zakuske, zabave i priredbe.

DJEVOJAČKI DOM KOLA SRPSKIH SESTARA U SARAJEVU

Odbor Kola srpskih sestara shvatao je tadašnji težak položaj ženskog podmlatka i bili su uvjerenja da žene nisu manje važne u društvu od muškaraca, već da je uloga žene značajna. Vođen time, Odbor je najviše truda i rada usmjeravao na rad Djevojačkog doma. Važnost, potreba i korist ovog doma bili su toliki da bi i samo ovaj posao bio dovo-

¹⁷ Prema: *Izveštaj Kola Srpskih Sestara u Sarajevu od 1920/21. do 1938/39. godine*, Sarajevo 1921–1939.

ljan da ispuni svrhu i program rada ovog društva. U Domu su ženska djeca bila zaštićena od svih opasnosti kojima bi bila izložena u gradu u kojem žive bez roditeljskog nadzora. U to vrijeme školska mladež je propadala zbog nezdravih stanova, slabe hrane i nikakvog nadzora.

Djevojački dom omogućavao je djevojkama da imaju stan, hranu i stalan nadzor za vrijeme dok se školuju u sarajevskim osnovnim i srednjim školama. Za usluge boravka u Domu pitomice su plaćale po cijeni koja se određivala u zavisnosti od imovinskog stanja roditelja i iznosila je od 50 do 1000 dinara, a pitomice sa lošim imovinskim stanjem i bez roditelja bile su oslobođene plaćanja. Odbor Kola srpskih sestara je najsiromašnijim učenicama koje nije mogao smjestiti u Dom davao stipendije i jednokratne potpore. Mjesečne stipendije bile su iznosu od 50 do 100, a potpore u iznosu od 20 do 60 dinara. Pitomice Doma i djevojke bez roditelja, osim besplatnog boravka u domu, Odbor je potpuno snadbijevao i odjećom i školskim priborom, te se brinuo i za njihov boravak preko školskih ferija sve do njihovog završenog školovanja. Ostalim pitomicama je redovno za praznike i slave dijelio poklone i jednokratne potpore. U Djevojačkom domu Kola srpskih sestara bile su smještene i „Prosvjetine” pitomice za koje je „Prosvjeta” plaćala troškove boravka u Domu.

U Djevojačkom domu bile su smještene većinom djevojke iz Bosne i Hercegovine, učenice sarajevskih osnovnih i srednjih škola, a koje su pohađale osnovnu školu, Višu djevojačku školu, Učiteljsku školu, Stručnu školu, Trgovačku školu, Trgovačku akademiju, Gimnaziju, Realnu gimnaziju, Žensku stručnu školu, Žensku građansku školu, Preparandiju, Žensku gimnaziju, Tehničku školu, Žensku učiteljsku školu, Žensku državnu stručnu školu, Državnu tekstilnu školu, Žensku zanatsku školu, Žensku zanatsku školu djevojačke zadruge, Žensku zanatsku školu Dobrotvorna zadruga Srпкиnja, te zanate i tečajeve/kurseve (krojački zanat, zanat šivenja, frizerski zanat, tkalački tečaj, tečaj za gluho-nijeme, zabaviljski zanat). Školske 1937/1938. godine bila je i jedna studentica koja je pohađala Farmaceutski fakultet. U periodu od školske 1920/1921. do školske 1938/1939. godine u Djevojačkom domu Kola srpskih sestara u Sarajevu status pitomica doma imalo je 1066 učenica.¹⁸

Kolo srpskih sestara trudilo se da ispuni sve važne uslove i obezbijedi što bolji boravak pitomicama u Domu, a uspjeh tog truda vidio se u tome što su im se roditelji sve više i sa većim povjerenjem obraćali za smještaj svoje djece. S obzirom da Kolo srpskih sestara u Sarajevu do 1930. godine nije imalo vlastitu zgradu za svoj Dom, tako je i sa smještajnim kapacitetom bio oskudan. U to vrijeme zbog nedostatka prostorija Odbor je svake godine bio prinuđen da mnoge molbe odbije. U svom izvještaju za 1920/1921. godinu opisuju jednu takvu situaciju.¹⁹ Iako Dom nije proširio svoje prostorne kapacitete,

¹⁸ Prema: *Izveštaj Kola Srpskih Sestara u Sarajevu od 1920/21. do 1938/39. godine*, Sarajevo 1921–1939.

¹⁹ „Težak položaj bijaše ovog odbora, kad se koncem mjeseca avgusta, naša ženska sirotinja bijaše slegla u Sarajevo, pohrlila, da traži života, da traži škole i nauke; plače, cvili do Boga se čuje, traži, da je prime u Dom, a odbor ne može, jer ima samo 50 mjesta. Plače ona, plače majka, sjede, ne miču se iz Doma; mrak se spušta, noć se hvata, a one još sjede, a srce slušaoca puca od tuge, jer odbor ne može da je primi, jer je mjesto 50 primio 70 učenica. Kako, gdje će ih smjestiti, kad ne ima prostora. Pedeset je mjesta u Domu, a na stotine je moliteljica.” *Izveštaj Kola Srpskih Sestara u Sarajevu za godinu 1920/21*, Sarajevo 1921, 14.

Odbor mu je u 1921/1922. godini ustupio svoje kancelarije za učionice kako bi primio deset učenica više. Mada je smještajni kapacitet Doma bio 50 mjesta, Odbor je u periodu od 1920. do 1930. godine uspijevaio da primi godišnje od 60 do 87 pitomica, što je zavisilo o broju molbi i organizaciji rada Doma u toj godini. Izgradnjom zgrade vlastitog Doma, kao i proširenjem svojih usluga, taj broj kretao se od 48 do 79 pitomica. Prilikom prijema pitomica u Dom Odbor je naročito vodio računa o vladanju i uspjehu učenica, te na materijalno stanje njihovih roditelja na osnovu kojeg se i određivala visina plaćanja boravka u domu. Uspjeh učenica u nauci bio je „dobar” i „vrlo dobar”, a vladanje „primjereno” i „odlično”.

Dom su, pored upravnice, vodile i članice Odbora koje su svaki dan dežurale od 8 sati ujutro do 8 sati uveče, tako da Dom nije bio nijedan dan bez dežure. U Domu je bio uveden kućni red koji je propisivao dužnosti pitomica kao i vaspitačica. Za posebnu brigu i vladanje pitomica bio je formiran Disciplinski odbor koji se sastojao od pet članova. Nadzor su vršile članice Odbora, upraviteljica i dvije vaspitačice koje su bile zadužene za dobro vaspitanje pitomica. Pored toga što su vodile brigu o materijalnim potrebama učenica, vaspitačice su brinule i o napretku pitomica u nauci i o zdravom duševnom životu, vodeći ih na poučna javna predavanja, u pozorište i šetnju i dajući im na čitanje knjige iz biblioteke Doma. Odbor Kola srpskih sestara je mnogo truda i napora ulagao da se u Domu održi najbolji red u higijeni i vaspitanju pitomica, a u tome su uspjevale, pa su u Domu vladali uzoran red, poslušnost i čistoća.

Zdravstveno stanje i zdravlje pitomica u Djevojačkom domu bilo je povoljno. Osim manjeg broja slučajeva epidemije šarlaha lakšeg oblika, zbog kojeg je Dom nekoliko puta bio zatvoren, drugih težih oboljenja pitomica nije bilo. Mnogo se truda ulagalo oko održavanja dobrih higijenskih uslova u Domu. Zdravstveni nadzor i brigu o zdravlju pitomica Doma od 1920. do 1922. godine vršili su dr Staka Bokonjić, dr Ivan Žegalov i dr Bruno Kurinaldi. U periodu od 1923. do 1936. tu dužnost obavljao je dr Bruno Kurinaldi, a od 1936. godine dr Katica Radulaški. Svi ovi liječnici za svoj rad nisu primali naknadu, već su posao obavljali besplatno. Odbor Kola srpskih sestara je 1923. godine dr Brunu Kurinaldi dao priznanje za njegov višegodišnji rad i pažnju koju je ovoj ustanovi pružao, izabravši ga je za dobrotvora Kola srpskih sestara u Sarajevu.

Praznici u Domu proslavljali su se svečano kako bi se djeca osjećala kao da su u roditeljskoj kući. Naročito se velika pažnja poklanjala proslavi Krsne slave i Matericama. Radi održavanja običaja u narodu, Odbor je učenicama dan prije Materica priređivao čajanke i zabavno veče, a u goste je pozivao pitomice i pitomce iz drugih domova: Prosvjetinog doma, Bogoslovskog đaćkog doma, Ruskog kadetskog korpusa, Šegrtskog doma, te određeni broj đaka iz osnovnih škola. Tom prilikom, Odbor je častio i dijelio poklone za najsiromašnije učenice i učenike domova i osnovnih škola. Najsiromašnijim učenicama osnovnih škola dijelila se potpora (za djevojčice cipele, čarape, platno za košulju i porhet za haljinu, a za dječake cipele, čarape i platno za košulju), pitomicama Prosvjetinog doma i pitomcima Šegrtskog doma darovala se košulja, pitomicama Djevojačkog doma kompletana odjeća, a nekim pitomicama porteh za haljine. Svim prisutnim dijelili su se kolači i voće. Poslije podjele darova, kojoj su prisustvovala sve odbornice i neke članice, nastavljalo se veselje uz sviranje i igranje narodnih igara. Kako bi se obezbijedila materijalna sredstva za ovu priliku i poklone, Odbor je prikupljao priloge od građana. Također,

prije održavanja Materica, organizovao je sijela sa programom koji su izvodile pitomice Djevojačkog doma u zimskoj bašti hotela „Evropa” i u Oficirskom domu, sa bifeom, koji su darovale članice Odbora, kao i tombolom na kojoj su se kupovali ručni radovi rađeni na mobama. Od priloga prikupljenih na tom događaju finansirala se proslava Materica.

Za vrijeme raspusta, kada su pitomice odlazile svojim kućama, Dom Kola srpskih sestara ustupao je svoje prostorije i davao prenoćište i hranu svima koji su dolazili u Sarajevo, a trebalo im je prenoćište. U periodu 1920/1921–1938/1939. godine ugošćeni su đaci koji su se na đačkim ekskurzijama zadržavali u Sarajevu, đaci iz Strumice, maturanti iz Ljubljane, slovenačka djeca koja su išla na oporavak u Dalmaciju, Viša djevojačka škola iz Novog Sada, učiteljske pripravnice iz Beograda, Ženska stručna škola iz Cavtata, Mostara i Tuzle, Učiteljska škola iz Kragujevca, Negotina i Cetinja, Gimnazija iz Kruševca, Građanska škola iz Sombora, Klub slušača kemije iz Zagreba i drugi. Također, prostorije doma su ustupane i Ferijalnom savezu.

GRADNJA DOMA KOLA SRPSKIH SESTARA U SARAJEVU

Odbor Kola srpskih sestara u Sarajevu 1922/1923. godine rješava pitanje o prenosu imovine pokojne Adeline Pauline Irbi²⁰, te nagodbom sa legatorkama postaje po pola sa Društvom „Prosvjeta” vlasnik testamenom ostavljenog imanja. Konačna podjela

²⁰ Irbi, Adelina Polina (*Irby, Adeline Paulina*), putopisac, dobrotvor, humanitarni radnik. Rođena je u Velikoj Britaniji, Bojland Hol, 19. decembra 1833, a umrla je u Sarajevu 15. septembra 1911. godine. Otac Fredrik Paul Irbi, drugi sin lorda Bostona, bio je admiral britanske flote u južnim afričkim vodama. Rano je ostala bez majke. Adeline Paulina Irby slušala je filozofiju, bila religiozna, vaspitana u duhu humanizma i u ranoj mladosti počela se baviti naukom, posebno arheologijom. Po završetku školovanja sa prijateljicom Džordžinom Mjur Makenzi (*Georgina Muir Mackenzie*, 1833–1874) od 1859. godine putovala je po Njemačkoj, Belgiji i Francuskoj, a potom Ugarskoj, Rumuniji i evropskoj Turskoj. Godine 1862. nakon susreta sa češkim historičarem Františekom Palackim (*František Palacký*, 1798–1876) u Beču prihvata njegov prijedlog da posjeti dijelove Turske koje naseljavaju Južni Sloveni kako bi se upoznala sa uslovima njihovog života i alarmirala evropsko javno mnijenje i vlade da izvrše pritisak na tursku vlast da sprovede reforme u korist hrišćana. Putovale su preko Trsta i boravile u Atini, Carigradu, Jedrenu, Nišu, Crnoj Gori, Beogradu. Iz Beograda su krenule po cijeloj Srbiji, a potom prešle u Bosnu i Hercegovinu, u Sarajevo i Mostar, da bi na kraju stigle u Dubrovnik. Kako nisu obišle centralni dio Balkanskog poluostrva, 1863. godine boravile su na Ohridu, u Prilepu, Prizrenu, Pečkoj patrijaršiji i drugim srpskim manastirima. Nakon ovog putovanja 1867. godine objavile su knjigu *Putovanja po slovenskim krajevima evropske Turske (Travels in the Slavonic Provinces of Turkey-in-Europe)*. Knjigu je na srpski jezik preveo Čedo Mijatović. Vođene humanitarnim razlozima, dvije prijateljice dolaze živjeti u Sarajevo 1866. godine gdje osnivaju Zavod za školovanje ženske, uglavnom srpske siromašne djece. Nakon smrti Džordžine Mjur Makenzi Zavod je nastavila voditi Adeline Paulina Irby. Bila je počasni član Ženskog društva u Beogradu, Zadruga Srpkinja Novosadkinja i Dobrotvorne zadruge Srpkinja u Sarajevu. Sav svoj imetak ostavila je društvu „Prosvjeta“ i Dobrotvornoj zadrugi Srpkinja u Sarajevu. Za dobročinstva i zasluge u prosvjeti odlikovana je Ordenom Sv. Save, Takovskim krstom, Danilovim ordenom. Према: Живопис + Мис Аделине Пауле Ирби, АБиН, Српско проsvjetno i kulturno društvo Prosvjeta (dalje: SPKD Prosvjeta), 1927, br. 914, Inv. br. 7.

provedena je i u gruntovnici²¹ 30. decembra 1926. godine. Društva Kolo srpskih sestara i „Prosvjeta“ u jednakim dijelovima isplaćivali su legatore pokojne Adeline Pauline Irby te time ispunjavali njen testament. Nakon podjele testamentom ostavljene imovine pokojne Adeline Irbi sljedeći cilj ovog društva bio je izgradnja vlastitog doma.

Od 1922. godine Odbor Kola srpskih sestara u Sarajevu započinje aktivnosti oko gradnje Djevojačkog doma na zemljištu koje je ostavila dobrotvorka, pokojna Adelina Irbi. Prve aktivnosti bile su formiranje Fonda za podizanje doma. U tu svrhu članice Odbora pokrenule su akciju prikupljanja novčanih sredstava, te su tada apelirale na srpske domaćice da prilikom svoje krsne slave pošalju prilog u Fond za podizanje doma. Također, za ovu svrhu štampaju 1000 blokova po 100 listića sa cijenom 2 dinara po listiću, koje šalju svim društvima i prijateljima da ih prodaju. Putem štampe apeliraju na sve članice i prijatelje Kola da se prema svojoj materijalnoj mogućnosti upišu u posebno članstvo Fonda za podizanje doma, a da u svrhu prikupljanja tih prihoda dvije članice Odbora obilazile grad po rejonima. Kako su izvještavale u svojim godišnjim izvještajima, ova akcija imala je dobar odziv i uspjele su prikupiti pola iznosa potrebnog za gradnju. Na godišnjoj skupštini 1928. godine izabran je Širi odbor za gradnju doma²² Kola srpskih sestara u Sarajevu, koji je počeo sa radom 17. februara 1928, a na godišnjoj skupštini održanoj 12. februara 1929. godine Kolu srpskih sestara data je saglasnost da može početi sa gradnjom. Bez obzira na datu saglasnost Odbor Kola srpskih sestara je 13. juna 1929. godine sazvaio vanrednu skupštinu na kojoj obavještava članove da će gradnja zgrade koštati dva miliona dinara, te da je Širi odbor za gradnju doma Kola srpskih sestara u Sarajevu uspio obezbijediti pola iznosa i da će za nastavak gradnje biti potreban zajam. Na vanrednoj skupštini jednoglasno je data saglasnost za početak gradnje i odobren zajam, te je izabran prošireni odbor koji je imao zadatak da vodi sve poslove oko podizanja Doma.

Po savjetu Inženjerskog udruženja u Sarajevu, 1929. godine Odbor je raspisao javni poziv za dostavu idejnih skica za gradnju Doma, za koje su se davale prve tri nagrade. Idejne skice koje su pristigle po pozivu pregledavao je i odabir vršio žiri koji su činili: inženjeri Vantur, Božić, Maša Jovanović, Miloš Miladinović i Niko Andrijašević, a ispred Kola srpskih sestara bile su gospođe Krsmanović i Pejanović.²³ Od pristiglih idejnih skica izabrane su tri i nagrađene, a od te tri napravljena je jedna po kojoj je građen Dom. Nakon odabira idejne skice, raspisana je ponuda za izgradnju. Zgradu Doma gradio je inženjer Mihailo Blagojević po skicama arhitekata Nikole Tomaševića i Bartolomeja

²¹ „Kolu Srpskih Sestara pripao je dio u Kralja Petra ulici, a dio do Obale Vojvode Stepe Stepanovića pripalo je „Prosveti“. Osim toga dobili smo 140.000 dinara od kuće u Trumbića ul. koja je prodata ofertama gosp. Dr. Vidoviću za 280.000 din. Gosp. Dr. Vidović obavezao se je da će nam kroz 10 godina davati po 500 din. dobrovoljnog priloga početkom svake godine.” *Izveštaj Kola Srpskih Sestara u Sarajevu za godinu 1926/27*, Sarajevo 1927, 14.

²² Odbor za gradnju doma činili su: predsjednica Mara Pavlović, tajnik Persida Gojković, blagajnik Borka Lalić, odbornice Vjera Krsmanović, Desanka Skarić, Milka Mičić, Milka Vujičić, Rajka Davidović, Milka Rakić, Lenka Kovačević, Radmila Brakus, Anka Selaković, Jelka Stefković i Jovanka Stojić, Nadzorni odbor: Persa Vasiljević, Stevo Prnjatović i Sofija Mandić. *Izveštaj Kola Srpskih Sestara u Sarajevu za godinu 1930/31*, Sarajevo 1931, 20.

²³ *Izveštaj Kola Srpskih Sestara u Sarajevu za godinu 1929/30*, Sarajevo 1930, 13.

Knopfmahera.²⁴ Novoizgrađeni Djevojački dom mogao je da primi 100 pitomica. Imao je velike spavaonice, svoju biblioteku, muzičku sobu, sobu za ručni rad sa potrebnim šivaćim mašinama, bolnicu, kupatila, centralno grijanje i vrt, a sve prostorije su bile svijetle i osunčane.

Djevojački dom Kola srpskih sestara u Sarajevu počeo je sa radom 14. septembra 1930. godine.²⁵

DOMAĆIČKA ŠKOLA, TEČAJ, RADIONICE I MOBE

Odbor Kola srpskih sestara u Sarajevu usvojio je skupštinski prijedlog na svojoj redovnoj sjednici 1921. godine o osnivanju domaćičkih škola. Nadzorni odbor Kola srpskih sestara, koji je ujedno bio i sekcija za osnivanje Domaćičke škole, uspio je od Pokrajinske uprave privremeno dobiti zgradu bivše Ratarske škole na lokaciji Butmir kod Ilidže. Sve troškove rada ove škole snosilo je Kolo srpskih sestara, a Ministarstvo prosvjete je finasiralo naknadu za rad učiteljice.

421

Fotografija 1 – Dom Kola srpskih sestara u Sarajevu

Fotografija 2 – Kantonalno tužilaštvo Kantona Sarajevo, 2023.

Škola je otvorena 1. novembra 1921. i u prvu školsku godinu upisano je 25 učenica. Da bi se škola mogla otvoriti doprinos su dali Pokrajinska uprava i njen Prosvjetni i Zdravstveni odsjek²⁶, Savez zemljoradničkih zadruga i Eparhijski Upravni i Prosvjetni savjet. Nadzorni odbor u svom izvještaju o početku rada škole piše sljedeće: „Odziv neočekivan, te smo prema prostoru, a i materialnom stanju primili 25 učenica. Minist. Saobraćaja dalo je besplatnu vožnju. Minist. Prosvete na ponovnu molbu dalo je 20.000 K, K. S. S. U Beogradu 2000 K, 25. oktobra primile smo od izaslanika Pokrajinske Uprave prostorije u Butmiru sa nešto inventara, koji smo mi popunile. Od potrebnih stvari nešto smo kupile, a nešto dobile. G. Sveto Cvijetić dao je 25 kašika velikih i malih. g. Papo 1 avan, g. Stanišić 12 čaša, ferum 1 veliki lonac, 1 maš, mašinu i vagu s utezima. Društvo za Prosvjećivanje žena ustupilo je dobivene tanjire od g. Najera. Prosvjeta 25 knjiga: Kralj Petar Oslobođioc. Centralna biblioteka knjige za čitanje. Prosvetno odjeljenje sliku kralja

²⁴ Isto

²⁵ Вардар, Календар Кола Српских Сестара за просту 1932. годину, Београд 1932, 84.

²⁶ АБиН, Здравствени одсјек Министарства народног здравља (далје: ZOMNZ), Сарајево 1921, кут. 28, бр. 16987.

Aleksandra, te čitanke i druge knjige za školu. Minist. Šuma dozvolilo je, da u obližnjoj šumi možemo usjeći 30 met. drva.²⁷

Otvaranjem Domaćičke škole Kolo srpskih sestara željelo je da se u seoskim kućama podigne kulturni i zdravstveni nivo, te da se kroz školovanje domaćice poduče znanjem iz domaćinstva, da nauče najosnovnije pojmove čuvanja i njegovanja zdravlja, kao i da se razvije pismenost. U domaćičkoj školi žene i djevojke sa sela mogle su da nauče kako će od namirnica koje su im na raspolaganju spremiti dobra, zdrava i ukusna jela i zimmnicu, te održavati kuću čistom, kako treba djecu odgajati i održavati njihovo zdravlje, kao i kako ih negovati u slučaju bolesti.²⁸ Rad ove škole je bio veoma uspješan, te je Odbor imao u planu da osnuje i više domaćičkih škola u mjestima gdje su uslovi za njihovo osnivanje bili povoljni.

422

Tečaj u domaćičkoj školi vodila je posebna sekcija Odbora Kola srpskih sestara u Sarajevu, a za stalan rad i nadzor postavljene su bile jedna upravnica i jedna učiteljica Domaćičke škole. Predavanja iz nauke o vjeri držao je vjeroučitelj, iz narodne istorije, zemljopisa i računa učiteljica Ilidžanske osnovne škole, a predavanja iz higijene držali su besplatno dr Milada Maglov i dr Pero Ivanović.²⁹ Odbor je između pitomica Domaćičke škole izabrao jednu, koju je poslao na tečaj tkanja u Državnu tkaonicu bez da bi se obučila i osposobila za poučavanje tkanja učenica u Domaćičkoj školi. Prva godina tečaja završena je sa dobrim uspjehom i drugi tečaj se trebao nastaviti u septembru 1922. godine. Međutim, to se nije dogodilo iz razloga što je korištenje zgrada Ratarske škole u Butmiru otkazano, te je Odbor morao pronaći nove prostorije za održavanje tečaja i nije mogao nastaviti rad.

Pošto Odbor nije mogao pronaći nove prostorije na korištenje za održavanje domaćičkog tečaja, a u želji da zaštiti žensku djecu, 1922/1923. godine osnovao je ustanovu zanatskih pitomica. Obratio se podružnicama Kola srpskih sestara u Bosni i Hercegovini i od njih tražio da im pošalju djevojčice bez roditeljskog staranja kako bi ih Odbor smjestio u sarajevske čestite srpske porodice, gdje bi do podne pomagale u kućanskim poslovima, a poslije podne pohađale zanat koji im nađe Kolo srpskih sestara. Kolo je primilo 16 djevojčica, te ih sve smjestilo po kućama, a pošto je teško išlo sa upisom na zanat, Odbor je angažovao jednu iskusnu švalju te u prostorijama Doma obezbjedio prostoriju i smjestio ih sve zajedno na učenje šivenja i krojenja. I naredne, školske 1923/1924. godine, Kolo srpskih sestara održalo je ovaj šegrtski tečaj sa 22 pitomice, koje je smjestio u sarajevske porodice i vodio nadzor nad njima. Na kraju školske godine održan je ispit i učenice su pokazale dobar uspjeh. Na prijedlog Privredne zadruge djevojaka, Kolo srpskih sestara upravljanje i izdržavanje tečaja prepustilo je ovoj zadruzi, a brigu o smještaju djevojčica u sarajevske porodice i nadzor nad njima ostavilo je u svojoj nadležnosti.

Odbor Kola srpskih sestara pokretao je inicijative i udruživao se sa ostalim ženskim društvima sa kojima je osnivaio zajedničke ženske radionice za popravlanje i šivenje haljina i rublja, kao i za izradu narodnih rukotvorina i narodne nošnje. Tako je 1925/1926. godine, u želji da se promovišu i sačuvaju od zaborava lijepi narodni vezovi i šare, te da

²⁷ Извјештај Надзорног одбора о Домаћичкој школи, *Извјештај Кола Српских Сестара у Сарајеву за годину 1921/22*, Сарајево 1921, 18.

²⁸ АВиН, ZOMNZ, Сарајево, 1921, кут. 13, бр. 5281.

²⁹ *Извјештај Кола Српских Сестара у Сарајеву за годину 1922/23*, Сарајево 1923, 14.

se i na ovaj način pruži mogućnost zarade siromašnim ženama i djevojkama, sa sestrama muslimankama iz Ženskog pododbora „Gajret” u Sarajevu odlučili su da osnuju zajedničku radionicu. Donijeli su pravila kojim je određen početni kapital od 100.000 dinara i jednu polovinu ovog kapitala upisala su društva, a drugu polovinu članice društva i radnice. Pravila su na zajedničkoj skupštini dioničara usvojena i radionica je počela svoj rad pod imenom Zadruga Kola srpskih sestara i Ženskog pododbora Gajret u Sarajevu.³⁰ U radionici su se izrađivali lijepi narodni vezovi i narodna nošnja koji su se mogli uz solidnu cijenu otkupiti.

U želji da ispuni zadatak očuvanje tradicionalne narodne kulture putem prenošenja, očuvanja, usavršavanja i popularizovanja narodnih rukotvorina, Odbor Kola srpskih sestara od 1925. godine je organizovao zajedničke mobe ručnog rada koje su se održavale svake srijede poslije podne i na njima su se radili razni ručni radovi. Na mobe su dolazile članice Odbora i društva, pitomice Djevojačkog doma, a izrađeni radovi poklanjali su se Društvu koje je te radove prodavalo, unovčavalo na tombolama i izložbama. Dobiveni novac od ovih radova Odbor je koristio za pomoć siromašnoj djeci, kao i za poklone i potpore pitomicama i učenicima za Materice.

REZIME

Žensko dobrotvorno društvo Kolo srpskih sestara u Sarajevu imalo je patriotski i humani cilj koji je izvršavalo pomaganjem siromašnih i bolesnih, organizovanjem kurseva, otvaranjem domova i stručnih škola, kao i domaćičkih škola, oživljavanjem i podržavanjem narodnih rukotvorina i narodne nošnje, te otvaranjem čitaonica kroz koje su potpomagale i širile rodoljubnu književnost i novinarstvo i sve što doprinosi podizanju narodne svijesti.

Najviše energije i truda ulagale su u vođenje Djevojačkog doma u Sarajevu, otvaranju ženske stručne škole i domaćičkih škola sa raznim tečajevima, s ciljem da se što više djevojčica opismeni, te stručno osposobi za samostalan rad, kako bi postale korisne sebi, svojoj porodici i društvu.

Udruživali su se sa drugim ženskim društvima, osnivali zajedničke ženske radionice za popravljanje i šivanje haljina i rublja, te radionice za izradu narodnih rukotvorina i narodne nošnje, a u svrhu promovisanja i čuvanja od zaborava lijepih narodnih vezova i šara.

³⁰ *Извјештај Кола Српских Сестара у Сарајеву за годину 1925/26, Сарајево 1926, 14.*

IZVORI I LITERATURA**Izvori**

Arhiv Bosne i Hercegovine (ABiH), Sarajevo:

- Pokrajinska uprava za Bosnu i Hercegovinu
- SKPD Prosvjeta, Sarjevo
- Zdravstveni odsjek Ministarstva narodnog zdravlja (ZOMNZ)
- Kotarski sud u Sarajevu, Ostavina Miss Irby – engleskinje, br. Os 1143/11, 1911–1913.

Historijski arhiv Sarajevo (HAS), Gradsko poglavarstvo

424

Literatura

- *Алманах Прегледа*, Сарајево 1928, 19.
- *Вардар, Календар Кола Српских Сестара*, Београд 1925–1941.
- *Извјештај Кола Српских Сестара у Сарајеву од 1920/21. до 1938/39. године*, Сарајево 1921–1939.
- Столић, Ана. *Стенографске белешке о раду Кола српских сестара, Подаци Делфе Иванић (4. 2. 1957)*, Мешовита грађа, Miscellanea, нова серија Књ. XLII, Београд 2021, 341-360.
- Dujmović, M. Sonja. *U ogledalu promjena – Srpsko građanstvo u Bosni i Hercegovini 1918-1941*, Sarajevo 2019.
- Srpski biografski rečnik, 4, I-Ka, Novi Sad 2009.
- *Vodič kroz fondove i zbirke Istorijskog arhiva Sarajevo*, Sarajevo 2003.

Elektronski izvor

- <http://knjizenstvo.etf.bg.ac.rs/sr/autorke/delfa-ivanic> (pristupljeno 10. 3. 2024)

Amela BEDAKOVIĆ

THE CIRCLE OF SERBIAN SISTERS IN SARAJEVO 1920-1941

Summary

A women's charitable society the Circle of Serbian Sisters in Sarajevo had patriotic and human goal that was carried out by helping the poor and the sick, organising courses, establishing homes and professional schools, so as household schools, by reviving and supporting traditional handicrafts and costumes, and by opening reading rooms through which they supported and spread patriotic literature and journalism, everything that helped elevating national awareness.

The most energy and effort they invested in leading the boarding house for young women in Sarajevo, establishing the women's professional school and household schools with different courses with the aim of making literate as many girls as possible and training them for independent work so that they could become useful to themselves, their families, and the society.

They cooperated with other women's societies, established joint women's workshops for making and repairing clothes, and workshops for making traditional handicrafts and costumes for the purpose of promoting and preserving traditional embroidery and patterns.